

Д. О. Нагорний

ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено структурному аналізу експорту товарів і послуг з України, визначенню основних бар'єрів стосовно якісного розвитку експортних підприємств і висвітленню пропозицій щодо структурної та географічної диверсифікації національного експортного кошику.

По-перше, у статті визначаються теоретичні підходи до диверсифікації зовнішньоторговельної діяльності та фактори, що впливають на рівень концентрації експорту країни. Також розглянуто методологічний аспект оцінки складності економіки за допомогою декількох індексів, що дають можливість визначити відносні конкурентні переваги вітчизняного господарства на міжнародних ринках і рівень диверсифікації експортного кошику країни.

По-друге, проаналізовано динаміку і структуру українського експорту товарів, внаслідок чого виявлено його сировинну спрямованість. Основну частку ввезеної продукції становлять сільськогосподарські товари та мінеральні ресурси, що негативно позначається на перспективах стабільного інноваційного розвитку вітчизняних переробних галузей. Досліджено індекси концентрації експорту та складність економіки України, які вказують на низький рівень диверсифікації вітчизняного експортного кошику. Здійснено АВС-аналіз експорту українських послуг за кордон. В результаті оцінки структури експортної діяльності виділено основні відносні торговельні переваги національної економіки та фактори, що стримують розширення номенклатури експортованої продукції.

Сформульовано місце інвестиційного капіталу в процесі збільшення рівня технологічності вітчизняного експортного кошику. Визначено способи активізації венчурного фінансування інноваційних українських стартапів. Також запропоновано інституційні механізми переорієнтації та напрями географічної диверсифікації експортної діяльності України.

Ключові слова: експорт, диверсифікація, інвестиційний клімат, прями іноземні інвестиції, венчурне фінансування, інновації, державна підтримка, освіта, малі та середні підприємства.

Вступ. Вичерпання екстенсивних факторів, технологічне відставання основних засобів виробництва, експортно-сировинна орієнтація вітчизняних галузей, залежність від впливу кон'юнктури світових ринків, низька ефективність і конкурентоспроможність підприємств обробних галузей, відсутність належного рівня державної підтримки експортоорієнтованих переробних компаній підтверджують необхідність імплементації комплексу заходів щодо збільшення рівня диверсифікації та інноваційності національного експортного кошику.

Удосконалення галузевої структури промисловості є однією з головних умов досягнення національної мети – підвищення якості життя населення. Вирішення поставленої задачі має здійснюватися за рахунок як підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на іноземних ринках, так і зростання частки галузей, що виробляють продукцію з високим ступенем переробки та використанням праці кваліфікованого персоналу.

Не заперечуючи ролі та результатів дослідження вітчизняних науковців з проблематики зниження рівня концентрації експортної діяльності України, існує необхідність подальшого дослідження проблем і перспектив розвитку диверсифікації та збільшення доданої вартості вітчизняного експортного кошику, а також визначення місця інвестиційних ресурсів у процесі інноваційної модернізації структури національної економіки. Саме це і визначає актуальність цього дослідження.

Мета та методологія дослідження – обґрунтування необхідності зміни сировинної спрямованості міжнародної спеціалізації економіки України та розробки інвестиційних механізмів її диверсифікації для підвищення доданої вартості експортного кошику. Для досягнення мети цієї роботи застосовано такі методи дослідження: АВС-аналіз, методи індукції та дедукції, теоретичного узагальнення, порівняння, групування, економіко-статистичного, графічного та кореляційного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Диверсифікація економіки – це процес збільшення кількості джерел доходу від виробництва продуктів і послуг, що надходять в економіку. Цей процес

передбачає надання багатогранності вітчизняній економіці в результаті збільшення кількості конкурентоспроможних і ефективних галузей. Тобто під диверсифікованою розуміється економіка, яка залежить не від будь-якого одного чи двох видів продукції, а формується завдяки ефективному розвитку декількох секторів національного господарства.

У вузькому розумінні, під диверсифікацією економіки певної держави розуміється диверсифікація її експорту – це збільшення кількості найменувань та різновидів вироблених для продажу за кордон товарів та послуг, усунення негативного впливу на економіку країни несприятливої ринкової кон'юнктури, а також створення передумов для певних маневрів на світових ринках. Цей аспект обумовлює формування ефективної та оптимальної структури експорту, розширення асортименту товарів, поступове збільшення частки високотехнологічної продукції та товарів з високим ступенем обробки, а також освоєння вітчизняними компаніями нових зарубіжних ринків товарів, послуг капіталу та технологій.

За допомогою аналізу товарної структури експорту країни і навіть кількості каналів збуту можна визначити, наскільки експорт є диверсифікованим. Зазвичай національні господарства саме ресурсномістких держав перебувають у великій залежності від паливно-енергетичного або агропромислового комплексів, водночас частка інших секторів в експортній структурі виражається однозначними цифрами.

Залежність країн від виробництва та експорту необробленої сировини робить їх уразливими до сировинних шоків на світових ринках, коливань цін та умов торгівлі, особливо враховуючи низький рівень еластичності попиту з доходу на сировинну продукцію. В свою чергу, цей факт впливає на валютні резерви країни та її здатність забезпечити необхідний імпорт і породжує певні невизначеності щодо довгострокового економічного розвитку. За таких обставин збагачення необробленої сировини у вигляді додавання нової вартості приводить до збільшення рівня зайнятості в державі, а також забезпечення більш стабільного та передбачуваного зростання доходів держав від експортної діяльності.

Водночас необхідно звертати увагу не лише на товарну структуру експорту (імпорту), а й на його географічну складову. Так, якщо в зовнішній торгівлі певної держави частка якоїсь країни є великою і ця тенденція має тривалий характер, то економіка цієї держави перебуває в залежному становищі від іншої країни (інколи внаслідок такої надмірної залежності зовнішньоторговельна політика залежної країни формується під тиском політичних лідерів інших держав). Саме тому важливим є питання щодо пошуку нових напрямів розширення географічної структури зовнішньоторговельної діяльності.

Різноманітність умов, які характеризують господарський комплекс національної економіки певної країни, а саме: наявність вільного додаткового капіталу, управлінське мікросередовище, науково-технологічний розвиток, вартість та кваліфікованість робочої сили, стан банківсько-фінансового сектора, легкість та захищеність ведення підприємницької діяльності, взаємодія держави та національного бізнесу, інвестиційна привабливість країни; зумовлює вибір того чи іншого підходу до диверсифікації експортного виробництва країни (рисунок 1).

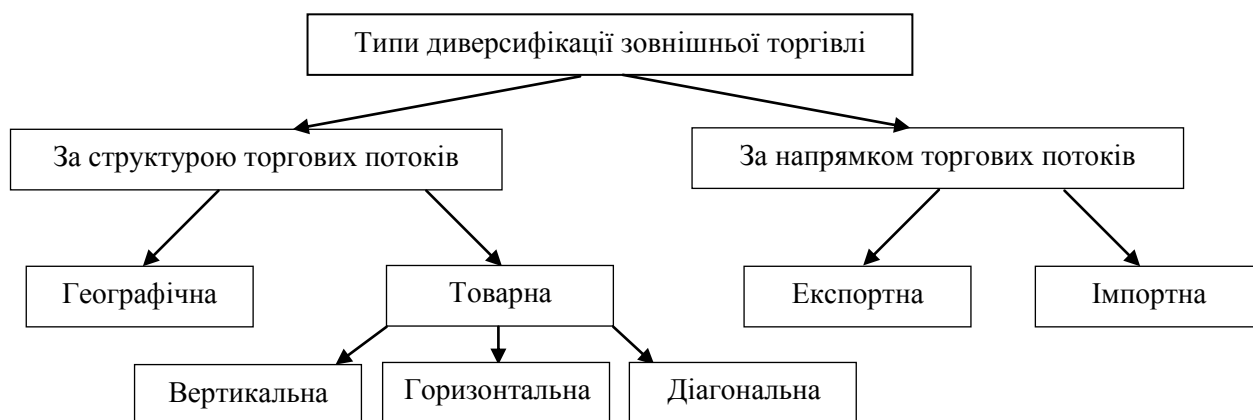

Рисунок 1 – Класифікація методів диверсифікації зовнішньої торгівлі країни

Джерело: складено автором на основі [1]

Розглянемо детальніше методи диверсифікації зовнішньоторговельної діяльності за товарною категорією. Відповідно в сучасній економічній літературі виокремлюють наступні види:

- горизонтальна диверсифікація – здійснюється в площині окремої сфери національної економіки та означає додавання нової продукції в межах наявного експортного асортименту певної товарної групи. Тобто, використовуючи цей механізм реструктуризації зовнішньоторговельної діяльності, держава послабляє негативний вплив випадкових кон'юнктурних зрушень на міжнародних ринках;

- вертикальна диверсифікація – забезпечує зміщення акценту між галузями національного господарства, в результаті якого відбувається розвиток обробних секторів промисловості, а також інших супровідних сфер підприємницької діяльності. Відповідно, цей вид диверсифікації дає можливість значно підвищити ефективність вітчизняних підприємств та зменшити ціновий ризик експортного кошику країни, оскільки продукція містить у собі більшу додану вартість;

- діагональна диверсифікація – передбачає розширення імпортного кошика країни за рахунок придбання іноземних технологій, комплектуючих, обладнання та іншого устаткування, що використовуватимуться вітчизняними компаніями переробної промисловості для оптимізації виробничого процесу.

Відповідно, щоб забезпечити комплексне довгострокове зростання національної економіки, країна з концентрованим експортним кошиком має використовувати не лише вертикальний підхід (перехід від сировинних товарів до продукції з більш високою доданою вартістю) щодо диверсифікації зовнішньої торгівлі, а й горизонтальний (збільшення номенклатури) та діагональний. Таким чином, несприятлива ситуація в одній галузі нівелюватиметься за рахунок зростання в інших.

Досліджуючи питання умов, за яких можливо підвищити ефективність реалізації стратегії диверсифікації зовнішньоторговельної діяльності, було розглянуто низку наукових робіт іноземних економістів, що аналізували вплив того чи іншого чинника на конкурентоспроможність експортованої продукції.

Так, за результатами емпіричних досліджень Т. Хардінга [2] було виявлено, що розвиток вітчизняного інвестиційного клімату та фінансового сектора є важливим фактором для диверсифікації експорту. Відповідно, прямі іноземні інвестиції в межах приймаючих країн стимулюють нарощування внутрішнього капіталу, який згодом можливо використати для покращення управлінських навичок в національному бізнес-середовищі, поліпшення якості людського капіталу (підвищення рівня кваліфікованості робочої сили), а також отримання новітніх технологій з подальшим їх використанням для виробництва продукції з більшою доданою вартістю.

Також залучення на внутрішній ринок великих транснаціональних корпорацій стимулює більш поглиблену взаємодію між національними підприємствами, постачальниками та державними органами, з одного боку, та іноземними компаніями – з другого. Цей аспект забезпечує продуктивний обмін інформацією та знаннями між компаніями, активніше провадження новітніх технологій вітчизняними товаровиробниками (проходження ISO сертифікатів), в результаті чого процес освоєння зарубіжних ринків стає значно простішим та швидшим.

Водночас частина дослідників виокремила вплив макроекономічних показників на диверсифікацію експорту. Відповідно, А. Елхіраїк та Р. Саркер [3] виявили, що зміцнення національної валюти і зростання ВВП на душу населення позитивно впливають на диверсифікацію, у той час як зростання темпів інфляції та рівня безробіття має негативний вплив.

Ще одним додатковим інструментом зменшення рівня концентрації експортного кошика вважається скорочення операційних витрат, оскільки диверсифікація експорту є досить чутливою до видатків. Американський економіст Т. Кехо разом з іншими вченими [4], які досліджували лібералізацію торгівлі у 18 країнах, установили закономірність, що нижчі витрати виробництва означають менше перешкод під час здійснення експорту вітчизняними фірмами.

Необхідним етапом визначення чіткого інструментарію стратегії диверсифікації для окремої країни є попереднє визначення конкурентних переваг національної економіки на світових ринках, а також ступінь диверсифікації експортного кошику держави. Цей аспект можливо реалізувати за допомогою низки індексів, аналіз яких дасть комплексну характеристику, наскільки збалансованою або концентрованою є зовнішньоторговельна діяльність певної країни.

Спочатку розглянемо індекс відносних порівняльних переваг – показник, що дає можливість визначити галузі, в яких країна має відносні переваги. Цей індекс ґрунтується на порівнянні торговельних показників певної країни зі середньосвітовим значенням [5, с. 63]:

$$RCA = \frac{x_i/X}{x_{wi}/X_w} \quad (1)$$

де x – обсяг експорту товару i з досліджуваної країни;
 X – загальна величина експорту країни;
 x_{wi} – світовий експорт товару i ;
 X_w – загальний світовий експорт.

Значення індексу знаходиться від 0 до ∞ . Якщо показник більший 1, то вважається, що країна має конкурентну перевагу у виробництві товару i . Відповідно, чим більший зазначений індекс, тим більш суттєвою є відносна перевага. Якщо ж індекс RCA менший 1, то виробництво товару i має низьку конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Вищерозглянутий показник є одним із параметрів, що використовуються для обчислення індексу економічної складності – комплексна величина, яка характеризує, наскільки технологічно складним та диверсифікованим є експортний кошик країни (набуває значень в межах від -3 до +3) [6, с. 50]. Водночас розрахунок зазначеного індексу виражає рівень інтенсивності залучення вітчизняними компаніями до власних виробничо-господарських процесів сучасних економічних знань, умінь і компетенцій. За допомогою цього показника можливо оцінити, наскільки конкурентоспроможною є експортна продукція країни, як взаємодіють між собою інститути освіти та бізнес-середовище в межах окремої держави.

Наступним показником є нормалізований індекс Герфіндаля-Гіршмана, що характеризує ступінь диверсифікації експорту, який розраховується за такою формулою [7, с. 23]:

$$I_{HH} = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^N (x_i)^2} - \sqrt{\frac{1}{N}}}{1 - \sqrt{\frac{1}{N}}}, \quad (2)$$

де x_{ij} – обсяг експорту товару i країною j ;
 X_j – загальний експорт країни j ;
 N – кількість досліджуваних товарів.

Значення індексу диверсифікації експорту знаходиться від 0 до 1. Якщо коефіцієнт близький до 1, то це свідчить про граничну концентрацію експорту, тобто експорт країни є низькодиверсифікованим. Якщо показник наближений до 0, то рівень диверсифікації експорту держави є високим. Основним недоліком використання цього індексу є завищення рівня міри диверсифікації зовнішньоторговельної діяльності держави внаслідок його нечутливості до товарних груп, які займають незначну частку в загальній величині експорту країни.

На сучасному етапі розвитку Україна є аграрно-промисловою країною, що в основному спеціалізується на виробництві товарів з низькою доданою вартістю. Відповідно, питання розробки стратегії диверсифікації економіки та освоєння нових блоків експортного простору, зокрема за рахунок випуску більш складної продукції, є актуальним для вітчизняного господарства. Процес трансформації національної економіки в бік обробних галузей та планомірне подолання сировинної експортної спрямованості дадуть можливість вивести Україну на етап стабільності та зростання, підвищити технологічність національної економіки, а також зменшити її залежність від коливання цін на сировинні ресурси. Проаналізуємо вітчизняний товарний експортний кошик (таблиця 1).

Таким чином, станом на 2020 р. найбільшу питому вагу в сукупному товарному експорті України займала аграрна продукція (45,1%). Порівняно з 2005 р., вивіз за кордон сільськогосподарських товарів збільшився на 17,84 млрд. дол. США, або 415%. Ця категорія товарів формувалася в основному за рахунок продукції з низьким ступенем обробки, а саме: зернові культури (пшениця та кукурудза), жири та олії тваринного або рослинного походження. Варто зазначити, що у 2020 р. Україна стала найбільшим експортером соняшникової олії у світі.

Негативним аспектом розвитку українського аграрного сектора можна вважати стагнацію тваринного сектора (не враховуючи птицю, яка доволі розвинута в Україні та представлена на міжнародних ринках ПрАТ «МХП»), оскільки на фоні п'ятикратного зростання експорту сільськогосподарських товарів продаж за кордон тварин та м'ясної продукції за період 2005–2020 рр. зріс лише на 60%. Практичним підтвердженням є той факт, що, за даними державної статистики [8], кількість великої рогатої худоби за часи незалежності України зменшилася у 8 разів, коней – у 7,5, а овець – у 8.

Таблиця 1 – Товарна структура експорту України в 2005, 2019 та 2020 рр., млрд. дол. США

Категорія продукції	2005		2019		2020		Відносна зміна 2020/2005
	Обсяг	Частка від експорту	Обсяг	Частка від експорту	Обсяг	Частка від експорту	
Аграрна продукція	4,31	12,6%	22,14	44,2%	22,18	45,1%	+415,0%
Сировинні товари	5,24	15,3%	6,27	12,5%	6,74	13,7%	+28,6%
Продукція хімічної промисловості	3,57	10,4%	2,65	5,3%	2,70	5,5%	-24,2%
Промислові товари	1,91	5,6%	2,04	4,1%	1,92	3,9%	+1,0%
Продукція металургійної промисловості	14,05	41,0%	10,26	20,5%	9,03	18,4%	-35,7%
Продукція машинобудівних галузей	4,64	13,1%	5,53	10,7%	5,41	11,0%	+16,5%
Інші товари	0,58	0,9%	1,14	1,9%	1,11	2,3%	+137,9%
Разом	34,29	100,0%	50,05	100,0%	49,22	100,0%	+43,5%

Джерело: розраховано автором на основі [8]

Окрім того, незважаючи на те, що значна територія країни зайнята сільськогосподарськими угіддями, відсоток готових харчових продуктів у категорії аграрної продукції за досліджуваний період також зменшився: з 30,0 % у 2005 р. до 15,2 % у 2020 р. Це свідчить про недостатню ефективність переробних підприємств у цій галузі, а також низький рівень конкурентоспроможності та відносної якості вітчизняної харчової продукції на міжнародних ринках. Тобто збільшення обсягів експорту аграрної продукції в основному забезпечувалося завдяки рослинництву, що має менший період окупності, ніж тваринництво, та похідним товарам з низькою доданою вартістю, що в перспективі не зможуть забезпечити стабільні валютні надходження до національної економіки в разі настання несприятливих змін на сировинних міжнародних ринках.

Другу позицію в експортному товарному кошику у 2020 р. займала продукція металургійної промисловості з показником у 18,4 % (9,03 млрд. дол. США). Відповідно, вона на 94,5 % складається з чорних металів та виробів з них, причому виробы займають лише 10 %, що ще є додатковим підтвердженням сировинної спрямованості української економіки.

Третє місце в товарному експорті у 2020 р. забезпечувалося за рахунок мінеральних продуктів, що становили 6,74 млрд. дол. США, або 13,7 %. Водночас відносний приріст сировинних ресурсів за досліджуваний період становив лише 28,7 %, а щорічний – 1,91 %. Основним товаром у цій категорії була залізна руда, яка займала 9 % від загального вітчизняного експорту товарів.

Іншою важливою складовою товарного експортного кошику є продукція машинобудівної промисловості, величина якої у 2020 р. становила 5,41 млрд. дол. США, або 11,0 %. За 2005–2020 рр. продаж товарів цієї категорії за кордон збільшився на 0,74 млрд. дол. США (+16,6 %), однак питома вага знизилася на 2,5 в. п. Такий незначний приріст експорту продукції машинобудівної промисловості, передусім, пов'язаний із застарілим виробничим фондом вітчизняних підприємств і, відповідно, низьким рівнем рентабельності їх господарської діяльності, неефективністю управлінської ланки, відсутністю належної програми щодо державно-приватного партнерства, незначним рівнем попиту на цю продукцію на внутрішньому ринку, а також повільним удосконаленням національними товаровиробниками наявної номенклатури машинобудівної продукції.

Щодо продукції хімічної промисловості, то за 2005–2020 рр. її вивіз за кордон зменшився на 24,2 %, або 0,87 млрд. дол. США, а питома вага в сукупному товарному експорті країни зменшилася на 4,9 в. п. Найбільшу статтю вітчизняного хімічного експорту становили продукти

неорганічної хімії (насамперед, за рахунок продажу корунду та природного урану), частка яких у 2020 р. становила 36,7 %. Другою за величиною в категорії хімічних товарів були добрива на рівні 18,7 %, або 3777,4 млн. дол. США. Водночас за 2005–2020 рр. експорт цієї продукції зменшився на 157,4 %. Основними факторами, що зумовили цей негативний тренд, були: недостатня ефективність технологічного процесу, високий рівень монополізації цього сектора в Україні, а також зростання ціни на природний газ.

Незважаючи на абсолютне зменшення величини експорту більшості видів товарів зазначеної промисловості, фармацевтична продукція протягом досліджуваного періоду показала 226,2 % зростання. Так, у 2005 р. обсяг продажу фармацевтичних товарів за кордон становив 82,2 млн. дол. США, а в 2020 – 268,2 млн. дол. США. Тобто цей позитивний тренд свідчить про поступовий розвиток цього сектора вітчизняної економіки і відповідну можливість використання фармацевтики як потенціального інструменту в рамках вертикальної диверсифікації експортного товарного кошику України через підвищення частки лікарських товарів, що мають велику додану вартість.

Щодо короткострокової ретроспективи, то у 2020 р., порівнюючи з 2019 р., у товарній структурі українського експорту в умовах кризової ситуації зросли такі категорії: аграрна продукція (збереження, а інколи і підвищення попиту на міжнародних ринках на цю продукцію), сировинні ресурси (зростання світових на залізну руду) та хімічні товари.

Далі дослідимо динаміку індексів концентрації та диверсифікації експорту України, а також індекс економічної складності (рисунок 2).

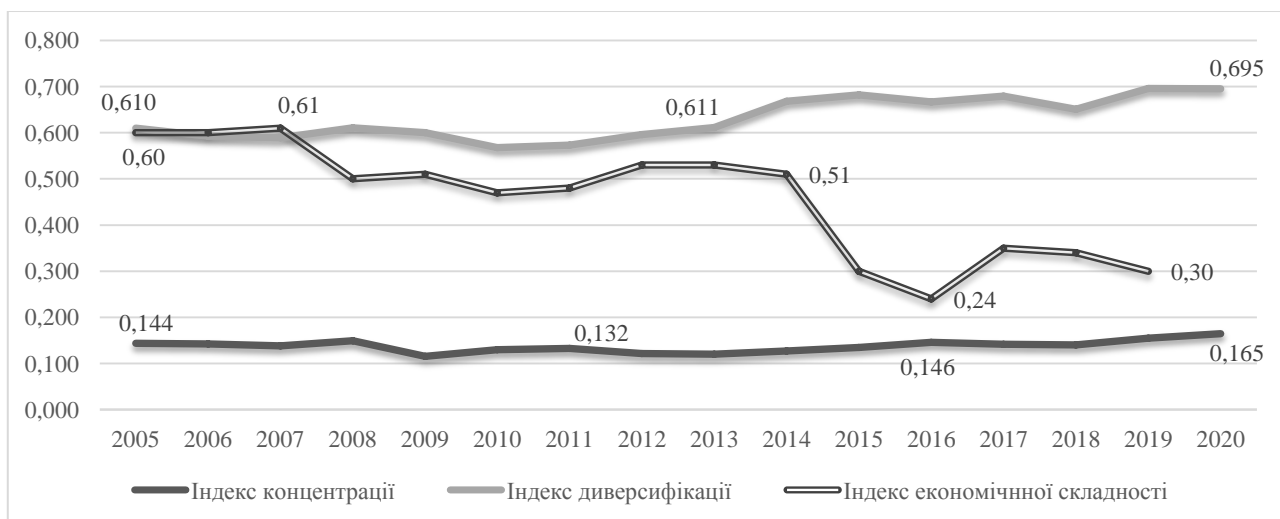

Рисунок 2 – Динаміка індексів економічної складності, концентрації та диверсифікації експорту товарів з України за 2005–2020 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [8, 9]

Таким чином, протягом досліджуваного періоду індекси концентрації та диверсифікації національної експортної продукції характеризувалися тенденцією до збільшення. Так, величина індексу концентрації зросла з 0,144 у 2005 р. до 0,165. За аналогічний період індекс диверсифікації підвищився з рівня 0,610 до 0,695. Тобто загальний рівень диверсифікації українського експортного кошику продовжує знаходитися на досить низькому рівні, що зумовлено переважно аграрним напрямом формування вітчизняного ВВП і недостатнім рівнем розвитку переробних вузлів окремих галузей вітчизняного господарства.

Розглядаючи індекс економічної складності, за досліджуваний період його значення зменшилося в 2 рази (з 0,6 у 2005 р. до 0,3 у 2019), а Україна в рейтингу 133 країн, досліджуваних Обсерваторією економічної складності, втратила 10 позицій, опустившись з 37-го місця на 47-е. Цей факт підтверджує те, що експортна діяльність України протягом 2005–2019 рр. ставала менш диверсифікованою і, відповідно, продана продукція вимагала менш простого виробничого циклу. Тобто в структурі національного експортного кошику підвищувалася частка товарів первинного сектора економіки, що свідчить про зниження складності національної економіки. Також це значення індексу вказує на слабку взаємодію між бізнес-середовищем та науковими-освітніми інститутами

в межах України, в результаті чого вітчизняні підприємства обробних секторів економіки не мають можливості використовувати на максимум потенціал розвитку людського капіталу в країні.

Розглянемо детальніше структуру експорту українських послуг (рисунок 3).

Рисунок 3 – Розподіл експорту послуг з України за видами у 2010 та 2020 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [8]

Аналізуючи рисунок 3, можна зробити висновок, що категорією послуг з найбільшою питомою вагою у сукупному експорті послуг України як у 2010, так і 2020 р. були транспортні. Однак їх частка протягом досліджуваного періоду зменшилася на 20,9 в. п., що свідчить про загальне зменшення рівня концентрації структури надання послуг за кордон. Однак все ж негативним аспектом є висока залежність України від однієї категорії послуг, яка в світовому вимірі не займає такої питомої ваги. Так, частка надання транспортних послуг Україною у загальній структурі експорту у 2020 р. становила 43,3 %, а цей показник на міжнародному ринку становив 16,7 %

Найбільший відносний приріст за досліджуваний період мали ІКТ-послуги, а саме: +354,0 %, або 2,38 млрд. дол. США. Відповідно, середньорічний приріст цих послуг за 2010–2020 рр. становив 35,4 %, а їх питома вага у сукупному експорті послуг з України збільшилася на 20,9 в. п. Цей результат пояснюється тим, що національна економіка підвищила власну конкурентоспроможність на світовому ринку ІТ (доступна і кваліфікована робоча сила в цьому секторі), що спричинило зростання як технологічної, так і доданої складових експортного кошику країни.

Також тенденцією до зростання протягом досліджуваних років характеризувалися такі категорії послуг, як: послуги з переробки матеріальних ресурсів (+31,3 %, або 0,32 млрд. дол. США); послуги, пов'язані з подорожами (+4,1 %, або 0,01 млрд. дол. США) та ділові послуги (+11,4 %, або 0,13 млрд. дол. США). Тобто підвищення величини обсягу послуг з переробки продукції свідчить про зростання ролі України як логістично-обробного гравця у світовому господарстві. Водночас незначне збільшення послуг, пов'язаних з подорожами, і надто мала їх питома вага у сукупному експорті (у понад 5 разів менша, порівнюючи з середньосвітовим показником) свідчать як про слабкий розвиток туристичної інфраструктури в межах України, так і недостатню активність відповідних інститутів (регіональних і державних) щодо створення необхідних передумов, враховуючи вигідне географічне розташування та відносно низький рівень цін для збільшення привабливості України як цікавого європейського туристичного центру.

Продемонструємо зміну важливості послуг для економіки України за допомогою АВС-аналізу, що ґрунтується на принципі Парето (таблиця 2).

Тобто, якщо в 2010 р. основними цільовими категоріями послуг були: послуги трубопровідного, залізничного, повітряного транспорту та ділові послуги; то в 2020 р. до групи «А» входили ІКТ-послуги, послуги трубопровідного транспорту, а також послуги з переробки матеріальних ресурсів. Відповідно, позитивна динаміка стосовно переходу до найбільш пріоритетної групи інформаційно-телекомунікаційних послуг і послуг щодо обробки матеріальних ресурсів з групи «В» свідчить про набуття вітчизняними підприємствами та фізичними особами додаткових відносних переваг на відповідних міжнародних ринках.

Таблиця 2 – АВС-аналіз експорту українських послуг у 2010 та 2020 рр.

Назва та характеристика групи послуг/ Рік	Послуги, що входять до відповідної групи	
	2010	2020
Група «А» – найбільш пріоритетні види послуг (40-60 %)	<ul style="list-style-type: none"> Трубопровідний транспорт (28,1 %) Залізничний транспорт (12,4 %) Повітряний транспорт (9,8 %) Ділові послуги (9,5 %) 	<ul style="list-style-type: none"> ІКТ-послуги (26,5 %) Трубопровідний транспорт (21,2 %) Послуги з переробки матеріальних ресурсів (11,7 %)
Разом за групою	59,8 %	59,4%
Група «В» – відіграють важливу роль і вимагають уваги з боку держави (10-24 %)	<ul style="list-style-type: none"> Морський транспорт (9,4 %) Послуги з переробки матеріальних ресурсів (8,6 %) ІКТ-послуги (5,6 %) 	<ul style="list-style-type: none"> Ділові послуги (10,9 %) Повітряний транспорт (7,0 %) Морський транспорт (5,3 %)
Разом за групою	23,6 %	23,7 %
Група «С» – послуги, що мають потенціал розвитку в майбутньому (5-10 %)	<ul style="list-style-type: none"> Фінансові послуги (4,0 %) Послуги з технічного обслуговування та ремонту (3,7 %) Послуги, пов'язані з подорожами (2,1 %) 	<ul style="list-style-type: none"> Залізничний транспорт (3,5 %) Автомобільний транспорт (2,9 %) Послуги, пов'язані з подорожами (2,3 %)
Разом за групою	9,1 %	8,7 %
Група «D» – сумарна вага цих послуг не перевищує 5 %	<ul style="list-style-type: none"> Автомобільний транспорт (2,0 %) Послуги з будівництва (1,1 %) Послуги зі страхування (0,6 %) Річковий транспорт (0,6 %) Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (0,3 %) Культурно-рекреаційні послуги (0,2 %) 	<ul style="list-style-type: none"> Послуги з технічного обслуговування та ремонту (2,1 %) Фінансові послуги (0,9 %) Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (0,8 %) Послуги з будівництва (0,7 %) Послуги зі страхування (0,5 %)
Разом за групою	4,8 %	5,0 %
Група «Е» – майже не позначаються на наданні послуг країною за кордон	Інші види послуг	Інші види послуг

Джерело: розраховано автором на основі [8]

Розглядаючи послуги повітряного транспорту, то їх пониження до групи «В» у 2020 р., насамперед, пов'язано з негативним впливом глобальної пандемії COVID-19. Щодо ділових послуг, то, незважаючи на збільшення їх питомої ваги у сукупному експорті послуг, вони також змістилися з найбільш цільової групи до групи «В», що пов'язано з абсолютним зниженням за досліджуваний період обсягу наданих за кордон науково-технічних послуг.

Стосовно структури групи «С», у 2020 р. проти 2021 р. мали місце такі зміни: із групи «А» перейшли послуги залізничного транспорту (внаслідок моральної та фізичної застарілості вітчизняних основних засобів у цій галузі, що є також характерним для послуг річково-морського транспорту); із групи «Е» піднялися послуги автомобільного транспорту (в результаті підвищення якості відповідної інфраструктури), що позитивно впливає на місце України в світовому логістичному просторі; незмінну позицію займали послуги, пов'язані з подорожами.

Щодо складу групи «D», то до цієї групи опустилися з групи «С» фінансові послуги (ця негативна тенденція спричинена недостатньою розвиненістю інфраструктури та надмірною складністю фінансового ринку України, а також його невідповідністю світовим стандартам). Іншими

категоріями групи «D», що протягом досліджуваних років мали постійні позиції, яким вітчизняні суб'єкти господарювання не приділяли значної уваги і, відповідно, не нарощували їх експорт, були: послуги з технічного обслуговування та ремонту; роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності; послуги з будівництва та страхування.

Таким чином, до основних факторів, що стримують нарощення експортного потенціалу України, можна віднести такі:

- монополізованість низки галузей української економіки;
- відсутність ефективної взаємодії науково-освітніх закладів та бізнес-середовища;
- низький рівень надходження прямих іноземних інвестицій до переробних галузей вітчизняного господарства (незахищеність прав закордонних інвесторів);
- недоступність кредитування з боку вітчизняних банківських установ для підприємств реальних секторів через високу вартість фінансових ресурсів;
- невідповідність української продукції іноземним сертифікатам та стандартам якості;
- недостатня підтримка експортоорієнтованих галузей з боку держави;
- складність митних правил та надмірна урегульованість адміністративно-відомчих процедур;
- низький рівень інтегрованості вітчизняної транспортної інфраструктури до світової логістичної системи;
- високий тиск на бізнес-клімат з боку контролюючих інститутів, недостатня прозорість та недовіра до судової системи (наявність корупційної складової).

Для України як держави з перехідною економікою питання забезпечення високих темпів економічного зростання є актуальними, тому що економічне зростання впливає на рівень загального добробуту населення. Наша держава має здійснювати цей процес на основі розширення експорту готової та конкурентоспроможної продукції на глобальний ринок. Інакше кажучи, реалізація стратегії експортоорієнтованого економічного зростання береться за основу диверсифікації галузевої структури господарства. Наразі, враховуючи розглянуті недоліки вітчизняного експортного кошика, Україна неспроможна автономно забезпечити достатній рівень інвестиційного забезпечення інноваційної модернізації та економічного зростання. Тобто виникає необхідність вироблення чіткої стратегії стосовно високотехнологічних галузей та залучення інвестицій у них.

Досвід розвинених країн свідчить, що високі темпи економічного зростання в цих країнах супроводжувався високими темпами зростання експорту та імпорту інвестицій. Саме тому стимулювання вкладення чималого обсягу національного та іноземного капіталу в реальний сектор господарства є основним чинником формування високоефективної структури економіки.

На думку автора, найбільш важливим етапом при розробці та реалізації вищезазначеної програми є поліпшення інвестиційного клімату в Україні. Цей процес, насамперед, має відбуватися в площині таких аспектів, як: удосконалення вітчизняного нормативного законодавства у сфері інвестицій, підвищення транспарентності національного бізнес-середовища, забезпечення доступності інвесторів до необхідних інформаційних баз даних, захист прав інвесторів, а також гармонізація і спрощення взаємодії між учасниками інвестиційної діяльності.

Відповідно, сприятливий інвестиційний клімат в межах України буде стимулювати залучення не лише коштів населення та приватного сектора, а й капіталу іноземних інвесторів, які, в свою чергу, будуть впевнені у надійності та стабільності вітчизняної економіки. За рахунок підвищення відкритості та привабливості обробних секторів національної економіки для розширення міжнародної торгівлі, абсорбції знань і технологій через канали імпорту товарів та послуг, а також залучення зарубіжних коштів стане можливим вбудовування національних компаній у міжнародні виробничі технологічні ланцюжки, що забезпечують створення глобальної доданої вартості.

Варто зазначити, що конкурентоспроможність країни на міжнародній арені багато в чому визначається продуманим механізмом фінансування інвестиційно-інноваційних проєктів, необхідністю вдосконалення та формування нових інструментів. Їх розвиток дасть можливість Україні зміцнювати своє становище на світовому ринку технологій та займати лідируючі позиції серед інших країн. Тобто із залученням ПІІ як інструменту інноваційного розвитку країни перспективним механізмом в цьому аспекті виступає венчурне фінансування.

У світовій практиці процес венчурного фінансування проєктів широко використовується не одне десятиліття і набуває все більшого поширення. На відміну від країн-лідерів цього напрямку: США, Канади, деяких країн Західної Європи, Південної Кореї, Японії, Китаю, в Україні венчурне фінансування перебуває лише на початкових стадіях становлення [10, с. 9].

В рамках сучасного недокредитування реальних секторів економіки України, зокрема високотехнологічних, постає нагальна проблема щодо активізації створення великомасштабних інвестиційних та венчурних фондів, які б об'єднували як внутрішні, так і іноземні фінансові ресурси. Використання цих інститутів дасть можливість нівелювати дефіцит пропозиції капіталу в межах національної економіки за рахунок об'єднання капіталу окремих юридичних та фізичних осіб у формі синдікованих фінансових пулів з метою фінансування перспективних ідей малого та середнього підприємництва.

Для максимально ефективною реалізації процесу венчурного фінансування в Україні необхідно створити майданчик, за допомогою якого суб'єкти технологічної діяльності змогли б аналізувати обсяг доступних фінансових ресурсів в розрізі окремих інвестиційних фондів, а також загальну кількість інноваційних проєктів і їх перспективність.

Поява в країні якісного інституту-акселератора проєкту ранніх стадій дасть змогу просунути діяльність стартапів на території України, для яких характерним є розгляд можливої еміграції у бік західних розвинених венчурних ринків, забезпечивши їм належну адміністративно-правову та фінансову підтримку, таким чином, збільшити технологічність експортного кошику країни і країни в цілому. Іншою важливою функцією цього механізму є зведення конкретного новатора та потенційного інвестора один з одним.

Окрім того, для ефективною реалізації інноваційної політики диверсифікації національної економіки необхідно розробити програму індустріалізації вітчизняних підприємств, яка поряд з розвитком традиційних галузей забезпечуватиме створення та підтримку нових напрямків, методів та форм організації промислового виробництва – інкубатори, технопарки, центри трансферу технологій, інвестиційно-управлінські компанії, а також експертні організації. Одним із яскравих прикладів реалізації підходу до технологічного розвитку національної економіки є інноваційний парк Unit city [11], який є платформою для заснування та подальшого просування українських інноваційних стартапів. У довгостроковій перспективі зазначений механізм розвитку національного бізнес-середовища значно підвищить складність експортного кошику України.

На думку автора, цільовими напрямками розвитку українських стартапів, що характеризуються великими темпами зростання на світовій арені, мають стати: штучний інтелект, медичні технології, blockchain, автоматизація виробництва, машинне навчання, Інтернет речей, кібербезпека, доповнена та віртуальна реальності, цифровий маркетинг, а також впровадження IT-рішень у медичну, фінансову (fintech) та аграрні (agtech) сфери.

Нині одним із важливих напрямів зовнішньоекономічної політики України є інтенсивний розвиток експортної діяльності, збільшення в її структурі частки товарів з високим ступенем переробки та відповідне підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на іноземних ринках.

Перейдемо до визначення об'єктивно найбільш перспективних секторів національної економіки, які, на думку автора, у вузькому розумінні, потенційно зможуть забезпечити збільшення рівня диверсифікованості вітчизняного експорту, а у широкому – економічне зростання України. Так, до цих галузей можна віднести: хімічну (фармацевтика) та харчову промисловості, машинобудування (енергетичне, транспортне та авіакосмічне), енергетичний (біопаливо) та металургійний комплекси, а також інформаційно-комунікаційні технології. Відповідно, з метою якісного та прогресивного розвитку структури експортного потенціалу України з боку державних та місцевих органів влади має забезпечуватися підтримка вітчизняних підприємств у найбільш пріоритетних експортних галузях національної економіки. До зазначених інструментів можна віднести [12, с. 42]:

- пряму фінансову підтримку: експортне кредитування та страхування, часткове відшкодування частини витрат на сплату відсотків за кредитом;
- стимулювання розвитку експортоорієнтованого виробництва: податкові пільги, фінансування розвитку інфраструктури експорту, субсидування науково-дослідної сфери, дерегуляція адміністративно-бюрократичних процедур з метою спрощення процесу створення та організації господарської діяльності компаній;
- заходи сприяння експорту: інформаційно-консультаційне забезпечення експортерів, організаційна підтримка експортерів у зарубіжних країнах;
- торговельно-дипломатичні заходи: активізація українських торговельних представництв у міжнародних економічних організаціях та третіх країнах (міжнародні торгові дома), створення та підтримання іміджу вітчизняної продукції на міжнародній арені, укладання двосторонніх та багатосторонніх договорів щодо лібералізації взаємної торгівлі.

Тобто ефективне поєднання активізації державної підтримки та всебічного впровадження інноваційних рішень на вітчизняних підприємствах вищезазначених галузей в майбутньому зможе забезпечити не лише значне підвищення доданої вартості вітчизняної експортної продукції, а й технологічну модернізацію української економіки.

Важливим драйвером зниження рівня концентрації експортної діяльності України можуть стати суб'єкти малого та середнього рівня підприємництва (МСП). Наразі ці компанії, які бажають експортувати продукцію, стикаються з низкою бюрократичних та законодавчих перешкод, які заважають їм здійснити вихід на зовнішні ринки.

Щоб диверсифікувати експортну базу, Україні необхідно створити сприятливі умови для МСП за рахунок проведення реформ з поліпшення загального ділового клімату, особливо в таких сферах, як: спрощення адміністративно-митних процедур, сприяння якісному розвитку проєктно-управлінських навичок вітчизняних топ-менеджерів, забезпечення доступу МСП до відповідних джерел фінансування, а також удосконалення та діджиталізація вітчизняного бізнес-клімату. В цілому, для підтримки експортної діяльності МСП необхідно вжити наступних заходів [13, с. 150]:

1. Надання МСП консультацій та інформації про зарубіжну ринкову кон'юнктуру, що дасть їм можливість отримати необхідні знання про особливості попиту іноземних споживачів та вимоги відповідних регулюючих інституцій (комерційний потенціал, вимоги законодавства та сертифікація продукції). Також необхідно розширити доступ МСП до ринкових та галузевих досліджень, консультаційних та освітніх послуг.

2. Розширення зарубіжної інфраструктури підтримки експорту та розробка конкурентної пропозиції, що може сприяти підвищенню ефективності експортної діяльності. Вітчизняним організаціям з розвитку експорту варто залучати більше галузевих експертів і розробляти конкурентні пропозиції, що описують переваги продукції України на іноземних цільових ринках (в результаті чого зміцнюватиметься національний бренд українських товарів та послуг на міжнародних ринках).

3. Забезпечення інтеграції українських МСП до міжнародних виробничо-збутових каналів, а також сприяння встановленню прямих ділових зв'язків з потенційними іноземними бізнес-партнерами на закордонних ярмарках, виставках та інших платформах торгового представництва.

Також важливим питанням для України постає створення систематизованої програми щодо кооперації освітньо-наукових закладів та вітчизняного інноваційно-технологічного бізнес-середовища [14, с. 307]. Зазначена модель надає переваги обом сторонам:

- для навчально-наукових закладів – це підвищення якості освіти, наукових досліджень, отримання доступу до додаткових фінансових ресурсів, а найголовніше – професійне зростання викладачів та більш висока конкурентоспроможність випускників на ринку праці. Також вищий навчальний заклад отримує конкурентну перевагу в змаганні за потенційних абітурієнтів;

- для роботодавців (партнерів освітньо-наукових закладів) – це отримання високоякісних спеціалістів, які відповідають конкретним запитам та вимогам виробництва чи компанії. Водночас підприємства отримують доступ до новітніх розробок у галузі технології та науки. Зазначене питання є особливо актуальним, оскільки наукові дослідження в сфері високих технологій стали настільки складними та витратними, що мати власні дослідні центри чи лабораторії можуть дозволити собі лише великі корпорації (холдинги), у той час для середнього та малого бізнесу цей процес є фінансово невігідним.

Необхідним завданням щодо ефективного розвитку пріоритетних галузей економіки є географічна диверсифікація експорту. Так, згідно з даними Державної служби статистики, у 2020 р. основними торговельними партнерами України були країни СНД та ЄС. Щодо першої групи країн, то місткість їх внутрішніх ринків є значно обмеженою, і тому в рамках можливої експортної експансії вітчизняної продукції з більшою доданою вартістю ці держави СНД є малоперспективними.

Розглядаючи другу групу країн, зауважимо, що їх національні ринки є насиченими дуже якісною продукцією розвинених країн світу, а також мають високі стандарти якості, що в сучасних реаліях є недосяжними для вітчизняних товаровиробників. Саме тому країни Європейського Союзу імпортують України не готові товари, а якісні сировинні ресурси. Проте підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів («промисловий безвіз») між ЄС та Україною дасть додаткові можливості для активізації взаємної торгівлі та відповідного ускладнення вітчизняного експортного кошику в майбутньому.

На думку автора, іншими перспективними ринками для України можуть стати: Індія, країни Близького Сходу та Аравійського півострову, країни АСЕАН, а також ПАР.

Окрім того, реальним резервом розширення та диверсифікації національного експорту є послідовна комерціалізація переваг від вигідного географічного розташування. Різноманітність української території в площині природно-кліматичних та культурно-історичних особливостей створює можливості для суттєвого збільшення експорту послуг, що пов'язані з подорожами, за рахунок розвитку екологічного, спортивного, екстремального, сільського, лікувально-оздоровчого та інших видів туризму.

Також Україна має можливості щодо збільшення обсягів транзитних перевезень і комунікацій, оскільки держава є важливою частиною низки трансконтинентальних транспортних маршрутів великої довжини, що містять як наземні, так і морські вантажні перевезення. Найбільш важливим аспектом розвитку транзитного потенціалу країни має стати вдосконалення сучасного стану транспортної інфраструктури країни до відповідних високоякісних іноземних стандартів, а також поглиблення інтеграції вітчизняних регіональних транспортних вузлів та систем до міжнародного логістичного устрою.

Враховуючи значний потенціал національного агропромислового комплексу, а також необхідність диверсифікації вітчизняного експортного кошику, актуальним для підприємств цього сектора постає питання щодо отримання необхідних міжнародних сертифікатів. Так, в рамках формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, для національних компаній сільськогосподарської промисловості доцільним є перехід на європейську модель регулювання якості та безпеки харчових товарів. Саме тому, з боку відповідних державних інститутів важливо впроваджувати іноземні аспекти продовольчого контролю у власну господарську практику, що стимулюватиме до зростання якості української аграрної продукції.

Одним із ймовірних напрямів диверсифікації експорту українських сільськогосподарських товарів є міжнародний ринок органічних продуктів, який розвивається дуже швидкими темпами. Наразі має місце тенденція щодо переважання попиту на органічні товари в ЄС та США, порівняно з їх виробництвом в цих країнах. Саме тому розвинені держави, що є найбільшими споживачами зазначеної продукції, починають розглядати ринки, що розвиваються, як найбільш перспективні з погляду забезпечення відповідного рівня пропозиції органічної продукції.

Висновки. Питання диверсифікації вітчизняного експорту на сучасному етапі є вкрай актуальним, що демонструється високою питомою вагою сировинної продукції в ньому та відповідною залежністю на її ціну. Економічній історії відомі випадки диверсифікації експорту за досить короткий період – до п'яти років. Це відбувалося завдяки капіталу закордонних юридичних осіб, саме тому роль іноземних інвестицій як джерела фінансування для модернізації та оновлення обладнання і технологій, набуття навичок управління, створення нових робочих місць та розвитку інноваційних проєктів у зростанні експорту є дуже визначальною.

Україні важливо удосконалити інвестиційний клімат країни, розробити пропозиції та рекомендації щодо збільшення надходжень прямих іноземних інвестицій до країни. Таким чином, забезпечення входу на внутрішній ринок та організації виробничого процесу ТНК на території України має стати ядром технологічного розвитку національних підприємств та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на іноземних ринках.

Щодо тенденцій розвитку венчурного фінансування в Україні, то наразі цей аспект характеризуються дуже повільною позитивною динамікою, хоча як засіб фінансування венчурні інвестиції у країні широкого поширення поки що не набули. Основними перепонами в цьому плані є низька грамотність стосовно венчурного інвестування в цілому та недовіра до такого методу фінансування зокрема. Однак наявний потенціал свідчить про те, що теперішню ситуацію можна покращити за допомогою методів, які були висвітлені в цій роботі. Відповідно, поєднання вільного внутрішнього та зовнішнього капіталів з ідеями експортно-інноваційних компаній приведе до підвищення рівня технологічності структури економіки та якості людського ресурсу.

Окрім того, як місцевим, так і державним органам влади необхідно активізувати системну підтримку для послідовного розвитку експортоорієнтованих малих та середніх підприємств, сприяючи спрощенню доступу вітчизняної продукції на цільові ринки збуту та зміцненню репутації національних компаній за межами України.

Також для зростання рівня імплементації технологічних рішень в реальному секторі національної економіки доцільно забезпечити належну кооперацію університетів, науки та бізнес-

середовища в межах нашої держави. В результаті, розвиток сучасних форм взаємодії освітньо-наукових закладів та бізнесу сприятиме вдосконаленню процесу підготовки високоякісних спеціалістів та фахівців, які відповідатиме сучасним вимогам ринку праці, а також практичному розвитку інноваційно-дослідницької діяльності в країні.

Створення національної доданої вартості має стати одним із найголовніших пріоритетів економічної політики вітчизняного уряду. Для України інноваційне зростання і диверсифікація експортної діяльності – це нові кваліфіковані робочі місця, загальне зниження залежності вітчизняної економіки від цінових коливань сировинних товарів, поліпшення якості та конкурентоспроможності продукції, зміцнення національного виробничого бренду і, зрештою, підвищення соціально-економічного рівня життя громадян.

Список використаних джерел

1. Іванов Є. І. Теоретичні основи диверсифікації зовнішньої торгівлі. *Бізнес-навігатор*: наук.-вироб. журн. 2018. Вип. 4 (47). С. 17–20. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2018/47_2018/04.pdf
2. Harding T., Javorcik, Smarzynska B. Developing economies and international investors: do investment promotion agencies bring them together? *Policy Research Working Paper*. 2007. №. 4339. 52 p.
3. Elhiraika A., Mbate M. Assessing the determinants of export diversification in Africa. *Applied Econometrics and International Development*. 2014. Vol. 14. № 1. P. 147–162.
4. Kehoe T. J., Ruhl K. J.. How important is the new goods margin in international trade? *Journal of Political Economy*, 2007. № 121 (2). P. 358–392.
5. Зубрицький А. І. Дослідження порівняльних переваг як бази експортного потенціалу економіки. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. пр. Одеса: Одес. нац. екон. ун-т, 2015. Вип. 2. № 57. С. 61–70. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4744?locale-attribute=uk>
6. Олійник Н. М., Манойленко А. М. Індекс економічної складності як інструмент оцінки рівня розвитку та економічного потенціалу країни. *Review of transport economics and management*. Херсон: Херсон. нац. техн. ун-т. 2020. Вип. 4 (20). С. 48–54. URL: <http://pte.diit.edu.ua/article/view/213220>
7. Vacchetta M. et al. A Practical Guide to Trade Policy Analysis. Geneva: UNCTAD & WTO, 2012.
8. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. The Atlas of economic complexity: веб-сайт. URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/>
10. Гарбар Ж. В., Гарбар В. А. Венчурний капітал у контексті фінансування інноваційної діяльності. *Агросвіт*. 2019. Вип. 19. С. 3–11. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2019/2.pdf
11. Unit city: веб-сайт. URL: <https://unit.city/>
12. Онищенко В., Гужва І. Стимулювання національного експорту. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, 2017. Вип. 6. С. 33–47. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2017/06\(95\)/ZT_2017_No6_003.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2017/06(95)/ZT_2017_No6_003.pdf)
13. Лісіца В. Стимулювання участі малих та середніх підприємств у розвитку та реалізації експортного потенціалу України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. Вип. 3 (19). С. 136–146. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/195713/196057>
14. Тарасенко С. І. Партнерство університетів та бізнесу: форми та перспективи розвитку в умовах підвищення інноваційності економіки. *Економіка і суспільство*. Мукачєво: Мукачєв. держ. ун-т, 2017. Вип. 13. С. 302–308. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/49.pdf

References

1. Ivanov, Ye. I. (2018), "Theoretical foundations of diversification of foreign trade", *Biznes-navihator: sci.-product. journ.*, iss. 4 (47), pp. 17-20, available at: http://business-navigator.ks.ua/journals/2018/47_2018/04.pdf [in Ukrainian].
2. Harding, T., Javorcik, Smarzynska, B. (2007), "Developing economies and international investors: do investment promotion agencies bring them together?" *Policy Research Working Paper*, no. 4339. p. 52.
3. Elhiraika, A., Mbate, M. (2014), "Assessing the determinants of export diversification in Africa", *Applied Econometrics and International Development*, vol. 14, no. 1, pp. 147-162.
4. Kehoe, T. J., Ruhl, K. J.. (2007), "How important is the new goods margin in international trade?" *Journal of Political Economy*, no. 121 (2), pp. 358-392.
5. Zubrytsky, A. I. (2015), "Research of comparative advantages as a basis for export potential of the economy", *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*: coll. of sci. papers, Odes. nats. ekon. un-t, Odesa, iss. 2, no. 57, pp. 61-70, available at: <http://dspace.oneu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4744?locale-attribute=uk> [in Ukrainian].
6. Oliynyk, N. M., Manoilenko, A. M. (2020), "Index of economic complexity as a tool for assessing the level of development and economic potential of the country", *Review of transport economics and management*, Kherson. nats. tekhn. un-t, Kherson, iss. 4 (20), pp. 48-54, available at: <http://pte.diit.edu.ua/article/view/213220> [in Ukrainian].

7. Bacchetta, M. et al. (2012), *A Practical Guide to Trade Policy Analysis*. UNCTAD & WTO, Geneva.
8. State Statistics Service of Ukraine: website, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. The Atlas of economic complexity: website, available at: <https://atlas.cid.harvard.edu/>
10. Garbar, Zh. V., Garbar, V. A. (2019), "Venture capital in the context of financing innovation activity", *Ahrosvit*, iss. 19, pp. 3-11, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2019/2.pdf [in Ukrainian].
11. Unit city: website, available at: <https://unit.city/>
12. Onyshchenko, V., Guzhva, I. (2017), "Stimulation of national exports", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, iss. 6, pp. 33-47, available at: [http://zt.knute.edu.ua/files/2017/06\(95\)/ ZT_2017_No6_003.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2017/06(95)/ ZT_2017_No6_003.pdf) [in Ukrainian].
13. Lisitsa, V. (2019), "Stimulating the participation of small and medium enterprises in the development and realization of Ukraine's export potential", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, iss. 3 (19), pp. 136-146, available at: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/195713/196057> [in Ukrainian].
14. Tarasenko, S. I. (2017), "Partnership of universities and business: forms and prospects of development in the conditions of increase of innovation of economy", *Ekonomika i suspilstvo*, Mukachiv. derzh. un-t, Mukachevo, iss. 13, pp. 302-308, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/49.pdf [in Ukrainian].

D. O. Nagorny

INVESTMENT COMPONENT OF UKRAINIAN EXPORT DIVERSIFICATION

The article is devoted to the structural analysis of goods and services export from Ukraine, identification of major barriers to the quality development of export enterprises and illustration of proposals concerning structural and geographical diversification of the national export basket.

Firstly, the article identifies theoretical approaches to the diversification of foreign trade and factors influencing the level of country's export concentration. Methodological aspect of assessment of economy complexity with the help of several indices, which makes it possible to determine the relative competitive advantages of the domestic household in international markets and diversification level of country's export basket, is also considered.

Secondly, the dynamics and structure of Ukrainian exports of goods are analyzed, as a result of which its raw material orientation is revealed. The main share of exported products is agricultural goods and mineral resources, which negatively affects the prospects for stable innovative development of domestic processing industries. Indices of export concentration and complexity of Ukraine's economy, which indicate a low level of diversification of domestic export basket, are studied. ABC-analysis of Ukrainian services' exports abroad is performed. As a result of the assessment of export activity structure, the main relative trade advantages of national economy and factors hindering the expansion of exported products range are identified.

The article formulates the place of investment capital in the process of technological level increasing of domestic export basket. Ways of venture financing intensifying of innovative Ukrainian startups are identified. Reorientation of institutional mechanisms and directions of geographical diversification of Ukraine's export activity are also proposed.

Keywords: *exports, diversification, investment climate, foreign direct investment, venture financing, innovation, government support, education, small and medium enterprises.*

Стаття надійшла до редакції 18.11.2021

DOI 10.24025/2306-4420.63.2021.248553

Нагорний Д. О., магістрант міжнародної економіки, Черкаський державний технологічний університет
e-mail: dimanagorny15@gmail.com
ORCID 0000-0002-9981-4973
Nagorny D. O., Master's Student in International Economics, Cherkasy State Technological University